অধ্যায় ১২ ঃ বি. আৰ. আম্বেদকাৰ ঃ নব্য বৌদ্ধধর্ম

১২.১ উদ্দেশ্য

১২.২ পৰিচয়

১২.৩ নব্য বৌদ্ধধর্ম ঃ এক স্বাভাৱিক চালিকা শক্তি

১২.৪ নব্য বৌদ্ধধর্ম ঃ এক ধর্মীয় আন্দোলন

১২.৫ নব্য বৌদ্ধধর্ম ঃ দৰিদ্রসকলৰ কল্যাণৰ এক অনুঘটক

১২.৬ নব্য বৌদ্ধধর্ম ঃ গান্ধী বনাম আম্বেদকাৰ

১২.৭ নব্য বৌদ্ধধর্মৰ নৈতিক শাস্ত্রাভিমতৰ আয়তন

১২.৮ নব্য বৌদ্ধধর্ম আৰু ইমিলি ডুৰ্খেইম

১২.৯ নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ ওপৰত আম্বেদকাৰৰ সংকল্পসমূহ

১২.১০ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১২.১১ অধিক জানিবলৈ

১২.১২ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১২.১৩ আৰ্হি প্রশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি-

- এক স্বাভাৱিক চালিকা শক্তি হিচাপে বৌদ্ধ ধর্মক ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সমর্থ হ'ব
- এক ধর্মীয় আন্দোলন হিচাপে বৌদ্ধ ধর্মক বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- বৌদ্ধ ধর্মক দৰিদ্রসকলৰ কল্যাণৰ এক অনুঘটক হিচাপে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সমর্থ হ'ব
- নব্য বৌদ্ধ ধর্মত গান্ধী আৰু আম্বেদকাৰৰ মাজত এক যোগসূত্র বিচাৰি উলিয়াব পাৰিব
- নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- নব্য বৌদ্ধ ধর্ম আৰু ইমিলি ডুৰখেইম্ৰ মাজত পার্থক্য নির্ণয় কৰিবলৈ সমর্থ হ'ব
- আম্বেদকাৰৰ নব্য বৌদ্ধ ধর্ম বিষয়ক সংকল্পসমূহৰ বর্ণনা কৰিবলৈ সমর্থ হ'ব।

১২.২ পৰিচয়

নব্য বৌদ্ধ ধর্ম হৈছে বি. আৰ. আম্বেদকাৰৰ বৌদ্ধ আন্দোলনৰ এক বৈপ্লৱিক সামাজিক নতুন আৰম্ভণি। এক বৈপ্লৱিক বৌদ্ধ আন্দোলন হিচাপে নব্য বৌদ্ধ ধর্ম আৰম্ভ হৈছিল ১৯৫৬

চনৰ ১৪ অক্টোবৰত, যেতিয়া আম্বেদাকৰৰ লগতে তেওঁৰ প্রায় ৪০,০০,০০০ অনুগামীয়ে বৌদ্ধ ধর্মত দীক্ষা লৈছিল। ই প্রধানকৈসমাজত দৰিদ্র শ্রেণী বিশেষকৈ মাহাৰ (Mahar) জাতিৰ সামাজিক উন্নতিৰ সৈতে জড়িত। সকলোৰে উর্দ্ধত ই শ্রেণী, জাতি, ধর্ম আৰু বর্ণ নির্বিশেষে সকলোৰে আত্মসন্মান, সামাজিক সমতা আৰু ন্যায়ৰ বাবেও এক আন্দোলন। ইয়াৰ বাহিৰেও এক সমাজবাদী দর্শন হিচাপে নব্য বৌদ্ধ ধর্ম হৈছে ধর্মীয় আন্দোলনৰ এক চালিকা শক্তি, যি আর্থ সামাজিক আৰু নৈতিক নীতিসমূহৰ ভিত্তিত গঢ় লৈছে। সেইবাবে, সংক্ষেপে এই কথা ক'ব পৰা যায় যে নব্য বৌদ্ধ ধর্ম প্রাথমিকভাবে এক আন্দোলনৰ লগত জড়িত, যাক সমাজৰ পিছপৰা দৰিদ্র শ্রেণীৰ কল্যাণৰ বাবে এক অনুঘটক হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

১২.৩ নব্য বৌদ্ধ ধর্ম ঃ এক স্বাভাৰিক চালিকা শক্তি

এই কথা ক'লে ভুল নহ'ব যে ডঃ আম্বেদকাৰ আৰু নব্য বৌদ্ধ ধর্ম একার্থক। অস্পৃশ্য জাতিটোৰ সামগ্রিক উন্নতিৰ বাবে ডঃ আম্বেদকাৰ সদায় ব্যস্ত আছিল। অস্পৃশ্য বা অজাতিক নাইকিয়া কৰাৰ গান্ধীৰ চেষ্টা য'লা ঘোষণা (yola declaration) ৰ পাছত হৈছিল। এই ঘোষণাই এই মত আগবঢ়াইছিল যে অজাতিসমূহক 'হৰিজন' কি হিচাপে পুনৰ নামকৰণ কৰা হৈছিল। পোন প্রথমবাৰৰ বাবে এই পিছপৰা জাতিটোক গান্ধীজীয়ে এই 'হৰিজন' নামটো দিছিল। উদাহৰণ স্বৰূপে, বাবু জগ্জীৱন ৰাম, যি অজাতিসমূহৰ মাজৰ এজন, তেওঁ হিন্দুৰ মাজত মর্য্যাদা বিচাৰি পাইছিল। কিন্তু, আম্বেদকাৰ, যি মাহাৰ জাতিৰ আছিল,তেওঁ অৱশেষত বৌদ্ধ ধর্মত দীক্ষা লৈছিল আৰু এই জাতিটোৰ লোকসকলক হিন্দু বর্ণ ব্যৱস্থাৰ কবলৰ পৰা মুক্ত কৰাইছিল।

আম্বেদকাৰে মত আগবঢ়াইছিল যে বৌদ্ধ ধর্মই তেওঁক অসীম সন্তুষ্টি আৰু আনন্দ প্রদান কৰিছে। তেওঁ তেওঁৰ অনুগামী মাহাৰ (Mahar) সকলক সামাজিক আৱশ্যকতা আৰু ধর্মীয় দাবীৰ বাবে হিন্দু ধর্ম পৰিত্যাগ কৰিবলৈ আবেদন জনাইছিল। সেয়ে তেওঁ উল্লেখ কৰিছিল " I do not want any blind followers. I do not like sheep mentality." (Ambedkar's Patriotic Call, The Buddhist Society of India. Hyderabad, 1978, P5) আম্বেদকাৰৰ সৱল নেতৃত্বত মাহাৰ জাতিটোৱে বৌদ্ধ ধর্মক আকোঁৱালি লৈছিল। তেওঁ কৈছিল 'Buddhism is the best religion in the world and there can be absolutely no doubt about it." (Ambedkar's patriotic Call. The Buddhist society of India, Hyderabad, 1978, P. 14) তেওঁ দৃঢ় ভাৱে কয় যে বৌদ্ধ ধর্মই একমাত্র ধর্ম, যিয়ে জাতি বা বর্ণক স্বীকাৰ নকৰে আৰু প্রগতিৰ সম্পূর্ণ সুযোগ দিয়ে। আম্বেদকাৰৰ মতে "তেন্তে আমাৰ যদি কোনো আশা আছে ই হৈছে হিন্দু ধর্মক পৰিত্যাগ কৰি বুদ্ধৰ উপদেশসমূহ অনুসৰণ কৰা আৰু "যিসকলে বুদ্ধক অস্বীকাৰ কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰে, তেওঁলোকে ইয়াৰ মূল্যক গণনা কৰাৰ পাছত হে এনে কৰা উচিত, কাৰণ ই হৈছে এক ধর্ম যাৰ উপাসনা বহুত কঠিন।" যেতিয়া ১৯৫৬ চনৰ ১৫ অক্টোবৰত লোকসকলে

বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰিছিল, তেতিয়া আম্বেদকাৰৰ প্রতিক্রিয়া আছিল যে, "আজি মই যি কামনা কৰিছিলো সেয়া হৈছে যে তোমালোকে মোৰ ওপৰত বিশ্বাস ৰখাটো আৰু মোক অনুসৰণ কৰাটো উচিত।" --আম্বেদকাৰে বৌদ্ধ ধর্মৰ মূলমন্ত্রৰ মাজেৰে মাহাৰ জাতিৰ সৈতে একেলগ হৈ আত্ম সন্মান, সামাজিক সমতা আৰু ন্যায়ৰ বাবে যুঁজ কৰিছিল. এই যুঁজৰ একেবাৰে উর্দ্ধৃত আছিল হিন্দু ধর্ম বিসর্জন আৰু বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ। অৱশেষত সকলোৱে হিন্দু ধর্মক পৰিত্যাগ কৰি বৌদ্ধ ধর্মক আকোঁৱালি লৈছিল। আম্বেদকাৰ আৰু তেওঁৰ অনুগামীসকলে সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক ভিত্তিত বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰিছিল, কাৰণ যদি তেওঁলোক হিন্দু ধর্মত অস্পৃশ্য হৈ থাকিবলগীয়া হয়, তেন্তে সাধাৰণতে তেওঁলোকে উদগ্তি আৰু বিশেষকৈ আত্মবিকাশো কৰিব নোৱাৰিব। আনহাতে, যদি তেওঁলোকে বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰে, তেন্তে বর্ণবাদ বা জাতিবাদ আৰু অস্পৃশ্যতাৰ ধাৰণাসমূহ ধ্বংস হ'ব আৰু ফলস্বৰূপে তেওঁলোকৰ সুখ আৰু প্রগতিৰ পথত কোনো বাধা নাথাকিব। সেয়ে আম্বেদকাৰে ভাবিছিল যে বৌদ্ধ ধর্মই মাহাৰ জাতিৰ হকে আটাইতকৈ উৎকৃষ্ট ধর্ম। ধর্ম পৰিবর্তন কৰা এজন লোকে মন্তব্য কৰে যে "যদি বুদ্ধ পৃথিৱীৰ মাগদর্শী, তেন্তে বাবা চাহেব মাহাৰসকলৰ মাগদর্শী।" সেই কাৰণেই হীন জাতিৰ লোকসকলে আম্বেদকাৰক এতিয়াও উপাসনা কৰে। সেই বাবে বিশেষকৈ মাহাৰ জাতিৰ অনুগামীসকলৰ বাবে বৌদ্ধধর্মই এক নতুন ৰূপ গ্রহণ কৰে। সেয়া হ'ল আম্বেদকাৰৰ নেতৃত্বত নব্য বৌদ্ধ ধর্ম আৰু এই নব্য বৌদ্ধ ধর্মই দৰিদ্র লোকসকলক সুখ আৰু উদগ্তিৰ এক নতুন পথৰ সন্ধান দিছে। সেইবাবে বৌদ্ধ ধর্মলৈ নতুনকৈ ধর্মান্তৰিত হোৱা লোকসকলে ইয়াক চালিকা শক্তি (dynamic force) ৰূপে গ্রহণ কৰে। সেয়ে ক'ব পৰা যায় যে হিন্দু ধর্মক ত্যাগ কৰি বৌদ্ধ ধর্মত যে কোনো জাতিবাদ বা অস্পৃশ্যতা থাকিব নোৱাৰে, ইয়াক উদাৰভাৱে স্থাপন কৰাৰ হেতু আম্বোদকাৰৰ পৰৱর্তী সময়ছোৱাত ভাৰতত এই পৰম্পৰা বা নতুন ধর্মীয় আন্দোলনে প্রসাৰ লাভ কৰিছিল। এই কাৰণেই ইয়াত কোনো সন্দেহ নাই যে ই বৌদ্ধ ধর্মত নিহিত থকা এক প্রামানিক চালিকা শক্তি।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রঃ ১ কোনে হৰিজন নামটো উদ্ভাৱন কৰিছিল?

.....

.....

প্রঃ ২ আম্বেদকাৰ কোনটো জাতিৰ অন্তর্গত আছিল?

.....

.....

প্রঃ ৩ "বৌদ্ধ ধর্মই পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ উৎকৃষ্ট ধর্ম আৰু ইয়াত কেনো সন্দেহৰ অৱকাশ নাই।" কথাষাৰ কোনে কৈছিল?

.....

.....

প্রঃ ৪ ধর্মৰ মূল উদ্দেশ্য কি?

.....

.....

প্রঃ ৫ নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ মতে কিয় বৌদ্ধ ধর্মক উৎকৃষ্ট ধর্ম বুলি গ্রহণ কৰা হয়? (প্রায় ৭০ টা শব্দত উত্তৰ দিব)

.....

.....

প্রঃ ৬ তলৰ বক্তব্যসমূহ সত্য নে অসত্য উল্লেখ কৰক-

ক) আম্বেদকাৰৰ মতে বৌদ্ধ ধর্মই অজাতিসকলৰ বাবে আটাইতকৈ উৎকৃষ্ট ধর্ম। (সত্য /অসত্য)

খ) নব্য বৌদ্ধ ধর্মই বর্ণ- ব্যৱস্থা নাইবা অস্পৃশ্যতাক ত্যাগ কৰে।
(সত্য /অসত্য)

গ) নব্য বৌদ্ধ ধর্মই দৰিদ্রসকলৰ বাবে সুখ আৰু সমৃদ্ধিৰ এক নতুন পথ দেখুৱায়। (সত্য /অসত্য)

ঘ) নব্য বৌদ্ধ ধর্ম সমাজত বর্ণবাদ আৰু অস্পৃশ্যতা পৰিত্যাগৰ এক চালিকা শক্তি। (সত্য /অসত্য)

ঙ) হিন্দু ধর্মৰ পৰা বৌদ্ধ ধর্মলৈ পৰিবর্তন হোৱাৰ ক্ষেত্রত আম্বেদকাৰ মাহাৰ জাতিৰ এজন মার্গদর্শী আছিল। (সত্য /অসত্য)

চ) আম্বেদকাৰৰ ধর্মত গভীৰ বিশ্বাস আছিল। (সত্য /অসত্য)

ছ) নব্য বৌদ্ধ ধর্ম বর্ণবাদ, অস্পৃশ্যতা আৰু বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে এক বিপ্লৱ। (সত্য /অসত্য)

জ) নব্য বৌদ্ধ ধর্ম এক আর্থ সামাজিক আৰু নৈতিক ধর্মীয় আন্দোলন। (সত্য /অসত্য)

চিন্তা চর্চা কৰক ঃ ১২.১

- নব্য বৌদ্ধ ধর্ম বর্ণবাদ, অস্পৃশ্যতা আৰু বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে এক বিপ্লৱ । আপুনি এই কথা গ্রহণ কৰেনে? আলোচনা কৰক।

.....

.....

১২.৪ নব্য বৌদ্ধ ধর্ম ঃ এক ধর্মীয় আন্দোলন

ধর্মৰ প্রতি আম্বেদকাৰৰ এক গভীৰ শ্রদ্ধা আছিল । তেওঁৰ মতে ধর্মই এক অর্থপূর্ণ জীৱনৰ নির্দেশ দিয়ে। এজন অধর্মী হিচাপে পৰিচিত হৈও তেওঁ জীৱনত ধর্মৰ গুৰুত্বক অস্বীকাৰ কৰা নাছিল আৰু তেওঁ ধর্মৰ পৰিসৰৰ ভিতৰতে এটা অর্থপূর্ণ জীৱন অতিবাহিত কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। ধর্মই স্বাধীনতাৰ সমতা আৰু ন্যায়ৰ মূল্যক দৃঢ় কৰে। বর্ণবাদৰ পটভূমিৰ সন্দর্ভত আম্বেদকাৰ সম্পূর্ণৰূপে অসন্তুষ্ট আছিল আৰু বিশেষকৈ হিন্দু ধর্মত থকা বর্ণবাদৰ ধাৰণাটোৰ বাবেই তেওঁ বিপ্লৱৰ সূচনা কৰিছিল আৰু অৱশেষত আম্বেদকাৰ বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰিত হৈছিল। তেওঁ কেৱল বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰিত হোৱাই নহয়, তেওঁ লোকসকলক হিন্দু ধর্মত চলিত বর্ণবাদৰ কু-প্রভাৱৰ বিষয়েও জ্ঞান দিছিল। এইদৰেই আম্বেদকাৰে অজাতিসকল বিশেষকৈ মাহাৰ জাতিক চলিত বর্ণবাদৰ ব্যৱস্থাৰ পৰা নিজকে মুক্ত কৰাৰ এক নতুন পথৰ সন্ধান দিছিল।

বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰ হোৱাৰ পূর্বে আম্বেদকাৰে বৌদ্ধ ধর্মৰ মূলমন্ত্রবোৰ বহুত অধ্যয়ন কৰিছিল আৰু বৌদ্ধ ধর্মৰ আন্তর্জাতিক সভাসমূহত অংশগ্রহণ কৰিছিল আৰু তাৰ পাছত হে তেওঁ হিন্দু ধর্ম ত্যাগ কৰাৰ সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰিছিল। বৌদ্ধ ধর্মৰ অনুগামী হিচাপে তেওঁ হীনযান শাখাক গ্রহণ কৰা নাছিল, যিয়ে আর্যসত্য (Four noble truths) ক স্বীকাৰ কৰিছিল। সেইদৰে, তেওঁ মহাযান শাখাৰো বিৰোধী আছিল, যিয়ে বুদ্ধক নিজে অৱজ্ঞা কৰিছে আৰু যি তেওঁৰ প্রত্যয়ৰ বিপৰীত আছিল। নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ দৰে এক নতুন ধাৰণাক অন্তর্গত কৰি আম্বেদকাৰে মাহাৰ সকলক বর্ণবাদৰ লৌহ বান্ধোনৰ পৰা উচ্চ স্তৰলৈ লৈ গৈছিল আৰু বৌদ্ধ ধর্মক ২২ টা সংকল্পেৰে এক পৰিবর্তনীয় ৰূপত এক নতুন ভৱিষ্যত প্রদান কৰিছিল। আম্বেদকাৰৰ মতে ধর্মৰ প্রধান উদ্দেশ্য হ'ল আত্মাৰ তৃপ্তি আৰু তেওঁ সংযোগ কৰে যে ধর্মৰ এই নতুন ৰূপটো এই উদ্দেশ্যৰ বহির্ভূত নহয়।

১৯৫৬ চনৰ ৬ ডিচেম্বৰত আম্বেদকাৰৰ মৃত্যুৰ পাছতো নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ এই আন্দোলন স্থবিৰ হৈ যোৱা নাছিল। ইয়াৰ পৰিবর্তে তেওঁৰ অনুগামীসকলৰ সহযোগিতা আৰু উদ্যমৰ দ্বাৰা ই এক নতুন আকাৰ আৰু গতি লাভ কৰিছিল, কাৰণ হিন্দুৰ পৰা বৌদ্ধ ধর্ম লৈ ধর্মান্তৰকৰণ প্রক্রিয়া অব্যাহত আছিল।

কিছুমান ঘটনা উল্লেখ কৰিব পৰা যায়।

১। ১৯৬৯ চনৰ ২০ অক্টোবৰত ব'ম্বেত এই ধর্মান্তৰকৰণ সেৱা আৰম্ভ হৈছিল।

২। গোৰখপুৰ সেৱা হৈছিল ১৯৭০ চনৰ ১৪ এপ্রিলত।

৩। গাজীপুৰ সেৱা হৈছিল ১৯৭০ চনৰ ১৮ এপ্রিলত।

৪। পাটনা সেৱা হৈছিল ১৯৭১ চনৰ ১৩.... ?

৫। বস্তি সেৱা হৈছিল ১৯৭১ চনৰ ৩০ জানুৱাৰীত।

এই মত আগবঢ়াব পৰা যায় যে নব্য-বৌদ্ধ ধর্ম হৈছে ধর্মপ্রচাৰ সম্বন্ধীয় উদ্যমেৰে এক শক্তিশালী ধর্মীয় আন্দোলন। ই এক আর্থ সামাজিক আৰু নৈতিক ধর্মীয় আন্দোলন। ই আত্মাৰ পৰম সুখ আৰু সাংসাৰিক শ্রীবৃদ্ধিৰ লগতে জড়িত।

১২.৫ নব্য বৌদ্ধ ধর্ম ঃ দৰিদ্রসকলৰ কল্যাণৰ হকে এক অনুঘটক (catalyst)

নব্য বৌদ্ধ ধর্মই অজাতিসকলৰ কল্যাণৰ বাবে এক অনুঘটকৰ কাম কৰে। আগতে কোৱাৰ দৰে ই এটা ধর্মীয় আন্দোলন, সেয়ে প্রশ্ন উদয় হয় যে- ঈশ্বৰ নাইবা কোনো ঐশ্বৰিক সত্তাক স্বীকাৰ নকৰাকৈ ই কেনেকৈ এটা ধর্ম হ'ব পাৰে? নব্য-বৌদ্ধ ধর্ম শব্দটোৰ গৃহীত অর্থতে এক ধর্ম। এক ঐশ্বৰিক সত্তা নাইবা স্বর্গীয় সত্তাক বিশ্বাস আৰু উপাসনা কৰাৰ অবিহনে নব্য-বৌদ্ধ ধর্মই নিদের্শ কৰে যে সামাজিক মর্য্যদাৰ পৰিবর্তন, অর্থনৈতিক শ্রীবৃদ্ধি, শৈক্ষিক উন্নতি আৰু ৰাজনৈতিক সজাগতাৰ দৰে এজনৰ আত্মাৰ সন্তুষ্টি আৰু পৰম সুখো অতি গুৰুত্বপূর্ণ। ই এজন ব্যক্তিৰ সামগ্রিক বিকাশ। আকৌ নব্য- বৌদ্ধ ধর্ম, আত্মাৰ কল্যাণ আৰু বস্তুগত কল্যাণৰ বাবে উপকাৰ হ'ব পাৰে নে? ডঃ আম্বেদকাৰে মত আগবঢ়াই যে বৌদ্ধ ধর্মত এক নমনীয় উপাদান আছে, যাক পৃথিৱীৰ অন্যান্য ধর্মসমূহত দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। সেই নমনীয়তা, সামাজিক মর্যাদাৰ পৰিবর্তন, অর্থনৈতিক প্রগতি, শৈক্ষিক উন্নতি আৰু ৰাজনৈতিক সজাগতাৰ বাবে আত্মাৰ যি সন্তুষ্টি তাৰ সমানে গুৰুত্বপূর্ণ। ই প্রত্যেক মানুহৰ বাবে এক সামগ্রিক বিকাশ। আম্বেদকাৰে পুৰুষ আৰু মহিলা উভয়কে সমানে গুৰুত্ব দিছিল। তেওঁ মত আগবঢ়াইছিল যে ধর্মান্তৰৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল মানুহক অন্যায় আৰু বৈষম্য মূলক আচৰণৰ পৰা স্বাধীন কৰা।

সামাজিক মর্য্যাদাত পৰিবর্তন ঃ নব্য বৌদ্ধ ধর্ম ধর্মৰ ইতিহাসত অদ্বিতীয় (unique) আৰু অসমান্তৰাল (unparallel) । আম্বেদকাৰে কেৱল তেওঁৰ বাবেই নহয়, তেওঁৰ অনুগামী অজাতিসকলৰ বাবেও মানবীয় সন্মানৰ বাবে যুঁজিছিল। তেওঁৰ যুদ্ধ আছিল মন্দিৰত প্রৱেশৰ বাবে যুঁজ, শিক্ষাৰ সম অধিকাৰৰ বাবে যুঁজ আৰু সকলো দিশতে সমান মর্য্যাদা লাভৰ বাবে যুঁজ। তেওঁ যি লাভ কৰিছিল সি সম্ভৱ হৈছিল অজাতিসকলৰ বাবে কৰা তেওঁৰ অবিৰত যুঁজৰ বাবে। মাহাৰ জাতিয়ে বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰি সকলোৰে বাবে সম অধিকাৰ নিশ্চিত কৰিছিল আৰু হিন্দু বর্ণবাদৰ বান্ধোনৰ পৰা মুক্ত হৈছিল। ফলস্বৰূপে তেওঁলোকক উপযুক্ত বুলি ভবা হৈছিল। ই সঁচাকৈয়ে সামাজিক বৈষম্য মূলক আচৰণ দূৰীকৰণৰ বাবে এক যুঁজ বা আন্দোলন আছিল। সাধাৰণতে সামাজিক স্তৰসমূহক বিধি বিধানেৰে বান্ধি পেলোৱা আৰু অজাতিসকলক তলৰ স্তৰত ৰখাৰ বাবেও আম্বেদকাৰে মনুক আক্রমণ কৰিছিল। তেওঁ মনুক স্ত্রী জাতিক অস্তিত্ববিহীন শ্রেণীত ৰখাৰ বাবেও সমালোচনা কৰিছিল। তেওঁ তেওঁৰ গ্রন্থ 'Rise and Fall of Hindu Women' ত উল্লেখ কৰিছিল যে আনকি এগৰাকী ব্রাহ্মণ মহিলাৰো নিজস্ব কোনো মর্য্যাদা নাছিল, যদিও পৌৰাণিক যুগৰ মহিলাসকলে গুৰু আৰু সমর্পণৰ নায়িকাৰ দৰে উচ্চ স্থান উপভোগ

কৰিছিল। তেওঁলোক আনকি ৰজাৰ দ্বাৰা সন্মানিত হৈছিল। তেওঁ মনুৰ আইন-কানুনক মহিলাৰ নৈতিক অধোগতিৰ মূল কাৰণ হিচাপে প্রচণ্ডভাবে বিৰোধিতা কৰিছিল। তেওঁ তেওঁৰ গ্রন্থ 'Rise and Fall of Hindu Women' ত আকৌ দেখুৱাইছে- কেনেকৈ বুদ্ধ মহিলাসকলৰ প্রতি উদাৰ আছিল আৰু কেনেকৈ তেওঁ মহিলাসকলক সম সন্মান কৰিছিল। তেওঁ আঙুলিয়াই দিয়ে যে বুদ্ধই মহিলাসকলক ভিক্ষুনী হ'বলৈ অনুমতি দিছিল, তেওঁলোক মূলতঃ ব্রাহ্মণেই হওঁক নাইবা শূদ্রই হওঁক। সংঘত যোগদান কৰাৰ ক্ষেত্রত কোনো বাধা নাছিল, সেইবাবে তেওঁ সংঘৰ সদস্য হ'বলৈ বিবাহিত, অবিবাহিত আনকি পৰিবর্তিত গণিকা সকলোৰে বাবে ব্যৱস্থা কৰি দিছিল। এই কথা ক'ব পৰা যায় যে নব্য বৌদ্ধ ধর্মই পুৰুষ আৰু মহিলা নির্বিশেষে সমান মর্যাদা প্রদানৰ কথা কৈছে। সেই কাৰণে এই নতুন আন্দোলনটোৰ মূল লক্ষ্য আছিল কেৱল জাতি অনুযায়ীয়েই নহয়, লিঙ্গ অনুযায়ীও সকলোকে সমান গুৰুত্ব প্রদান কৰাটো।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্র ঃ ৭ নব্য বৌদ্ধ ধর্ম এটা ঈশ্বৰ বিহীন ধর্ম নে?

.....

.....

প্র ঃ ৮ হিন্দু ধর্মৰ পৰা বৌদ্ধ ধর্মলৈ হোৱা ধর্মান্তৰকৰণৰ মূল উদ্দেশ্য কি আছিল ? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক। (প্রায় ৪০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিব)

প্রঃ ৯ আম্বেদকাৰৰ দ্বাৰা ৰচিত এখন গ্রন্থৰ নাম লিখক।

.....

প্রঃ ১০ কি কাৰণে আম্বেদকাৰে মনুক সমালোচনা কৰিছে? (উত্তৰ ১০০ শব্দৰ ভিতৰত দিব)

.....

.....

.....

.....

প্রঃ ১১ তলৰ বক্তব্যসমূহ সত্য নে অসত্য উল্লেখ কৰক।

(ক) নব্য- বৌদ্ধধর্মই পুৰুষ আৰু মহিলা উভয়ৰে সমান গুৰুত্বৰ কথা কৈছে। (সত্য/অসত্য)

(খ) নব্য- বৌদ্ধধর্ম আছিল সামাজিক সমতাৰ এক আন্দোলন বা যুঁজ। (সত্য /অসত্য)

(গ) আত্মাৰ তৃপ্তি এজন মানুহৰ সামাজিক বিকাশৰ লগত জড়িত। (সত্য /অসত্য)

(ঘ) সংঘত অংশ গ্রহণ কৰাৰ ক্ষেত্রত বাধা আছিল। (সত্য /অসত্য)

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

- আপুনি ভাবেনে যে নব্য বৌদ্ধধর্মই সামাজিক অম!গল যেনে অস্পৃশ্যতা, বৈষম্য মূলক মনোভাব আৰু বর্ণবাদ আদি মষিমুৰ কৰাত কৃতকার্য্য হৈছিল? আলোচনা কৰক।

উঃ

.....

.....

.....

- বৌদ্ধধর্ম আৰু নব্য-বৌদ্ধধর্মৰ মাজত কিবা আপুনি পার্থক্য বিচাৰি পায়নে? আলোচনা কৰক।

উঃ

.....

.....

.....

১২.৬ নব্য-বৌদ্ধধর্মঃ গান্ধী বনাম আম্বেদকাৰ

কিছুমান বিষয় আছে য'ত গান্ধী আৰু আম্বেদকাৰ উভয়ৰে সাদৃশ্য আছে আৰু আন কিছুমান বিষয় আছে য'ত তেওঁলোক উভয়ৰে মাজত পার্থক্যও আছে। গান্ধী আৰু আম্বেদকাৰে দৃঢ়ভাৱে দাবী কৰে যে পুৰুষ আৰু মহিলা উভয়ে সমান। তেওঁলোকে অস্পৃশ্যতা মষিমুৰ কৰাৰ ক্ষেত্রত গুৰুত্ব দিছিল। কিন্তু অস্পৃশ্যতা সম্পূর্ণৰূপে মষিমুৰ কৰা এই একে লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ ক্ষেত্রত দুয়োৰে স্থিতি বেলেগ আছিল। ডঃ আম্বেদকাৰে অস্পৃশ্যতাৰ কাৰণবোৰ নাইকিয়া কৰাত এজন প্রধান যুঁজাৰু আছিল। গান্ধীৰ মতে "Nothing will satisfy Gandhi, till the last vistage of untouchability is eradicated." (Cf. Kadam, KN (Ed) op cit. p. 100) আম্বেদকাৰে এনে এখন সমাজৰ কল্পনা কৰিছিল, য'ত কোনো বর্ণ নাথাকিব আৰু সকলো মানুহকে সমান বুলি গণ্য কৰা হ'ব। অস্পৃশ্যতাক সমূলি উভালি পেলোৱাতো আম্বেদকাৰৰ প্রধান লক্ষ্য আছিল। গান্ধীৰ মতে অস্পৃশ্যতাক মষিমূৰ কৰাটো অস্পৃশ্যতাক উঠাই দিয়াৰ দৈনিক কার্যতালিকাৰ অন্তর্গত এটা আছিল। গান্ধীয়ে নীচ কামবোৰক মহৎ কাম বুলি ধৰিছিল আৰু সেয়ে তেওঁ অজাতিসমূহক 'হৰিজন' বুলি পৰিচয় কৰালে। কিন্তু আম্বেদকাৰে বর্ণৰ এই তুলনামূলক আৰু সহানুভূতি ভিত্তিক পৰিচয় ভাল পোৱা নাছিল। সেই কাৰণে এই কথা ক'ব পাৰি যে আম্বেদকাৰ এজন প্রকৃত বাস্তৱবাদী (realist) আৰু প্রয়োগবাদী (Pragmatist) ও আছিল। এক অর্থত ক'বলৈ গ'লে তেওঁ অজাতিসকলক সংগ্রামৰ জৰিয়তে নকৈ গঢ় দিবলৈ

চেষ্টা কৰিছিল। আনহাতে গান্ধী আছিল এজন প্রকৃত আদর্শবাদী (Idealist) এই অর্থত যে তেওঁ অজাতি নাইবা নীচ শ্রেণীক সংস্কাৰ কৰিব বিচাৰিছিল অন্তৰ নাইবা ভাবভংগীৰ পৰিবর্তনৰ মাজেৰে, সংগ্রামেৰে নহয়। এই কাৰণেই তেওঁ বৌদ্ধধর্ম আৰু নব্য বৌদ্ধ ধর্মক আকোঁৱালি লৈছিল, যি আছিল তেওঁৰ সাম্য চিন্তাধাৰাৰ ফল আৰু তেওঁ মাহাৰ জাতিৰ লগতে সমূহ নীচজাতিৰ সামাজিক উন্নতিৰ বাবে এক অনুঘটকৰ দৰে কাম কৰিছিল। এই কথা উল্লেখ কৰাৰ প্রয়োজন নাই যে স্বাধীনতাৰ পিছত ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১৭ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি অস্পৃশ্যতাক এক দোষ বুলি গ্রহণ কৰা হৈছিল। আম্বেদকাৰে মানুহক তেওঁলোকৰ মর্য্যাদা ৰক্ষার্থে বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰ হ'বলৈ আহ্বান জনাইছিল। ফলস্বৰূপে মাহাৰ জাতিয়ে বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰিত হৈছিল আৰু হিন্দু ধর্মক পৰিত্যাগ কৰি সামাজিক মর্য্যাদা লাভ কৰিছিল।

আনহাতে গান্ধীয়ে হিন্দু ধর্মৰ গাঁথনিৰ পৰা অস্পৃশ্যতাক উঠাই দিয়াৰ কথা ভাবিছিল। সেইবাবে এই কথা দৃঢ়ভাৱে ক'ব পৰা যায় যে, নব্য বৌদ্ধ ধর্মই এক আন্দোলন হিচাপে নীচ শ্রেণীক বিশেষকৈ মাহাৰ জাতিক এক সামাজিক মর্য্যাদাৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ বহু বেছি চেষ্টা কৰিছিল।

মাহাৰ জাতিৰ বাবে কৰা নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ যুঁজৰ গুৰুত্বপূর্ণ দিশবিলাকৰ ভিতৰত এটা আছিল অর্থনৈতিক প্রগতি। সেইবাবে আম্বেদকাৰে আঙুলিয়াই দিয়ে যে, "আমি অর্থনৈতিক ভাবেও উন্নতি কৰাটো উচিত আৰু স্বাধীন হ'বলৈ চেষ্টা কৰাটো উচিত। মই নিজেই সমগ্র জীৱনত সেই পৰিণতিলৈকে যুঁজ কৰিয়েই আছো। কেৱল এয়াই নহয়, মই মানুহক আর্থিকভাবে সৱল হোৱাটো বহু আশা কৰো।" আম্বেদকাৰে অনুভৱ কৰিছিল যে দৰিদ্রতা নীচ শ্রেণীৰ উন্নতিৰ ক্ষেত্রত থকা মূল হেঙাৰবোৰৰ ভিতৰত এটা। আম্বেদকাৰৰ মতে, এই শ্রেণীটোক তেওঁলোকৰ মর্য্যাদা, সন্মান আৰু অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত কৰা হৈছিল। সেইবাবে তেওঁ মাহাৰ জাতিৰ উন্নতিৰ বাবে শিক্ষাৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। তেওঁ এই বিশেষ কামত নিষ্ঠাসহ ১৯৪৫ চনৰ জুলাই মাহত বোম্বেত 'Peoples education society' প্রতিষ্ঠা কৰিছিল। তদুপৰি তেওঁ বোম্বেৰ সিদ্ধার্থ মহাবিদ্যালয় (Siddarth College) ও আৰম্ভ কৰিছিল।

ৰাজনৈতিক সজাগতা (Political Awareness) ঃ ডঃ আম্বেদকাৰে মাহাৰ জাতিৰ ৰাজনৈতিক বিবেকৰ ওপৰতো সমানে মনোযোগ দিছিল আৰু তাৰ ফলস্বৰূপে মহাৰাষ্ট্রৰ মাহাৰ জাতিটো ৰাজনীতিৰ প্রতি সজাগ হৈ উঠিছিল। আম্বেদকাৰে মত আগবঢ়াইছিল যে মাহাৰ জাতিয়ে ৰাজনীতিত প্রৱেশ কৰা আৰু তেওঁলোকৰ জাতি, ধর্ম, বর্ণ নির্বিশেষে নিজৰ অধিকাৰক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবলৈ ক্ষমতা লাভ কৰাটো উচিত। সেয়ে এই মতামত দিব পৰা যায় যে, নব্য বৌদ্ধ ধর্ম হৈছে এক আন্দোলন, যিয়ে মানুহক জীৱনৰ সকলো ক্ষেত্রতে সহায় কৰিব পাৰে। ইয়াৰোপৰি, ই এক সামাজিক কল্যাণৰো আন্দোলন। সেয়ে আম্বেদকাৰে তেওঁলোকৰ অধিকাৰ, বিশেষকৈ মর্য্যাদা, সমাজত স্থান আদিৰ ক্ষেত্রত তেওঁলোকক সজীৱ কৰিবলৈ বৌদ্ধ ধর্মক আঁকোৱালি লোৱাৰ ওপৰত অধিক জোৰ দিছিল।

১২.৭ নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ নৈতিক ধর্মশাস্ত্রাভিমতৰ আয়তন

নব্য বৌদ্ধ ধর্মত নীতিশাস্ত্র আৰু ধর্মক সমান অর্থত লোৱা যায়। আম্বেদকাৰে দেখুওৱাই যে "নৈতিকতাই ধর্ম আৰু ধর্মই নৈতিকতা' (Morality is Dhamma is Dhamma and Morality)। নৈতিকতাই ধর্মত ঈশ্বৰৰ স্থান লৈছে, যদিও ধর্মত কোনো ঈশ্বৰ নাই। 'ঈশ্বৰক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ মানুহ নৈতিক হ'ব নালাগে,নিজৰ ঈশ্বৰৰ বাবেই মানুহে মানুহক ভাল পাব লাগে। (আম্বেদকাৰ ডঃ বি.আৰ. Buddha and His Dhamma. P 322-23, 2,3,7) এই দৃষ্টিভংগীৰ পৰা ক'ব পাৰি যে নব্য বৌদ্ধ ধর্মত নীতিশাস্ত্রৰ এটা প্রমুখ ভূমিকা আছে। বুদ্ধ আৰু তেওঁৰ ধর্মক নব্য বৌদ্ধ ধর্মীসকলৰ বাবে ধর্ম বিষয়ক বা আত্মা সম্বন্ধীয় গ্রন্থৰ লগতে আচৰণৰ বিধি বিধান বুলি ধৰা হৈছিল। ই মানুহক হিন্দুৰ পৰা বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰ হোৱাৰ ক্ষেত্রতো সহায় কৰিছিল। সেয়ে আম্বেদকাৰৰ গ্রন্থ (Buddha and His Dhamma' ক বাইবেল হিচাপে ধৰা হৈছিল। ই সামাজিক সমতা আৰু জাতি বা বর্ণহীন সমাজৰ ওপৰত অধিক জোৰ দিছিল। বৌদ্ধ ধর্মলৈ আম্বেদকাৰৰ আটাইতকৈ মহান অৱদান আছিল আন ধর্মই আগবঢ়োৱা নানা প্রকাৰৰ শাস্ত্র ব্যৱস্থা নাইবা বাধা নিষেধৰ ঠাইত চমু শাস্ত্র ব্যৱস্থা আগবঢ়োৱাতো। সেয়ে, নব্য বৌদ্ধ ধর্মই মাত্র কেইটামান শাস্ত্র ব্যৱস্থা, যাক বৌদ্ধ ধর্মক এটা ধর্ম হিচাপে ল'বলৈ অনুকূল হিচাপে ধৰা হয়, তাক জাৰি কৰি সমাজক এক নতুন ৰূপৰেখা প্রদান কৰিছিল।

এই মত আগবঢ়াব পৰা যায় যে বুদ্ধ আৰু তেওঁৰ ধর্ম হৈছে নব্য বৌদ্ধ ধর্মালম্বীসকলৰ বেদ আৰু ডঃ আম্বেদকাৰক এই ক্ষেত্রত নব্য'জ (Navyas) হিচাপে গণ্য কৰা হয়। সেয়ে, চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে ডঃ বাবা চাহেব আম্বেদকাৰে বুদ্ধৰ মূলমন্ত্রসমূহ গ্রহণ কৰিছিল আৰু অদি শংকৰে গৌড়পাদৰ দর্শনক গ্রহণ কৰি ইয়াক অদ্বৈতবাদলৈ (non-dualism) লৈ বিকাশ ঘটোৱাৰ দৰে, তেৰোঁ এই মূলমন্ত্রবোৰক নব্য বৌদ্ধ ধর্মলৈ বিকশিত কৰিছিল।

এক আন্দোলন হিচাপে নব্য বৌদ্ধ ধর্মই ধর্মান্তৰিত মাহাৰসকলক এক পৰিচয় প্রদান কৰিছিল। আম্বেদকাৰে বৌদ্ধ ধর্মক সহজ কৰি পেলাইছিল, যাক নব্য বৌদ্ধ ধর্ম নামেৰে এটা নতুন ৰূপেৰে জনা গৈছিল। ইয়াৰ লগত জড়িত কোনো ধৰণৰ বৃহৎ কলেবৰৰ প্রবন্ধ-নিবন্ধ ইয়াত নাই। নব্য বৌদ্ধ ধর্মত আমি কেৱল *Buddha and His Dhamma* গ্রন্থখনহে থকা দেখিবলৈ পাওঁ। সকলোৰে শেষত আৰু সকলোৰে উর্দ্ধত আমি ইয়াত নিহিত কেনো ধর্মীয় বিধি বিধান বিচাৰি নাপাওঁ। নব্য বৌদ্ধ ধর্মত দেখিবলৈ পোৱা একমাত্র ধর্মকর্ম হৈছে শৰণ-ভজন যি সকাম বা ধর্মকর্ম। এজন ব্যক্তি বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰিত হোৱাৰ সময়ত এই ধর্মকর্ম অনুষ্ঠান পালন কৰা হয়।

নব্য-বৌদ্ধ ধর্মৰ আন্দোলনক সমাজৰ নিম্ন শ্রেণীৰ এক উদ্যম ৰূপে ভবা হৈছিল, যাৰ পিছত দলিত আন্দোলন (Dalit Movement)'ৰ সূচনা হৈছিল। আম্বেদকাৰৰ বাবে নৈতিকতাই

হৈছে ধর্মৰ একেবাৰে শেষ সত্য। এখন ভাল সমাজ গঠনেই হৈছে নৈতিক ক্রিয়াৰ উদ্দেশ্য । নৈতিকতা হৈছে নব্য-বৌদ্ধধর্মৰ সাৰমর্ম। পূর্বৰ অস্পৃশ্য মাহাৰসকলৰ বৌদ্ধ ধর্মমতৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত এখন সমাজ আছিল আৰু সেয়ে তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ বাবে এক নতুন পৰিচয় আনি দিছিল। সেই কাৰণে, আমি ক'ব পাৰো যে এই ধর্মই ধর্মান্তৰিত মাহাৰসকলক এটা পৰিচয় প্রদান কৰিছিল।

১২.৮ নব্য বৌদ্ধধর্ম অৰু এমিল ডুৰখেইম

যিদৰে আমি গান্ধী আৰু আম্বেদকাৰৰ মাজত সাদৃশ্য বিচাৰি পাইছিলো, ঠিক সেইদৰে আমি নব্য-বৌদ্ধধর্ম আৰু এমিল ডুৰ্খেইমৰ মাজতো কেতবোৰ মিল বিচাৰিব পাৰো। এন্টনি গিডেন (Anthony Gidden) ৰ মত আছিল যে "ডুৰখেইমে তেওঁৰ বৌদ্ধিক অৱস্থা আৰম্ভ কৰিছিল এক নৈতিকতাৰ বিজ্ঞান' (Science of Morality) বিচাৰিবলৈ লোৱাৰ চেষ্টাৰ জৰিয়তে । "এই প্রচেষ্টাই তেওঁক সমাজতত্বলৈ লৈ গৈছিল, যি আছিল এনে ধৰণৰ বিজ্ঞানৰ এক পদ্ধতি আগবঢ়োৱা। কিন্তু সেই পদ্ধতিৰ প্রতিষ্ঠাই ইয়াৰ বিপৰীতে তেওঁক নৈতিকতালৈ প্রত্যাবর্তন কৰালে, যিহেতু সামাজিক ঘটনাবোৰৰ নৈতিক গুণ সিহঁতৰ প্রভেদকাৰী বৈশিষ্ট্য স্বৰূপ।" (Giddens, Sons & Co. Ltd. Glassow, 1978 P. 63).

আম্বেদকাৰেও ধর্মত নৈতিকতাক জোৰ দিছে, যাক *Buddha and His Dhamma* গ্রন্থখনৰ ৫ নং খণ্ডৰ ৩ নং অধ্যায়ত দেখিবলৈ পোৱা যায়। বৌদ্ধধর্মত উল্লেখ কৰাৰ দৰে, ঈশ্বৰ বুলি একো নাথাকে আৰু নৈতিকতাই ধর্মৰ ঠাই দখল কৰিছে। বুদ্ধ আৰু তেওঁৰ ধর্মত নৈতিকতাই ঈশ্বৰ অৰু ঈশ্বৰেই নৈতিকতা।

সমাজ সন্দর্ভত ডুৰ্খেইমৰ মত অতি গুৰুত্বপূর্ণ যেতিয়া তেওঁ কয় যে "এটা পৰিসৰ য'ত সমাজৰ আছে এক উদ্ধাৰকাৰী পৰিণাম, সেয়া হৈছে মানুহক বশ্যতা বা অধীনতাৰ পৰা প্রকৃতিৰ জগতখনলৈ মুক্ত কৰা, তেওঁ অন্ধ অচিন্তনীয় শাৰীৰিক শক্তিৰ পৰা মুকলি কৰা, তেওঁৰ সমাজৰ প্রতি নম্রতাই হৈছে এই স্বাধীনতাৰ চর্ত। সমাজৰ আটাইতকৈ সৰল ৰূপটোত এই নম্রতা বেছি নাইবা কম হয়। ব্যক্তিত্বৰ সমতা আৰু কর্মৰ নিজস্ব ক্ষমতা কম হয় । এই সমাজবোৰত নৈতিক আচৰণৰ সৰলতাই এনে আচৰণক যান্ত্রিক ভাৱে বহন কৰে অভ্যাসলৈ পৰিণত কৰাটো সহজ কৰি তোলে ..... ৰীতি-নীতি, পৰম্পৰাৰ কোনো যুক্তি আৰু প্রশ্নৰ ঠাই নৰখাকৈ এনে শক্তি আৰু ক্ষমতা আছে।" (Giddens' Anthony, Durkheim, William Collns Sons & Co. Pvt. Ltd. Glassow, 1978, P. 5) । ডুৰখেইম্ৰ গুৰুত্বপূর্ণ বক্তব্যই আমাক সোঁৱৰাই দিয়ে যে সমাজৰ এক মুক্ত স্বভাৱ আছে যাক সকলো লোকৰ বাবে উমৈহতীয়া ৰূপে ধৰা হয় আৰু যাৰ আছে মানুহক বিশেষকৈ সমাজৰ নিম্ন শ্রেণীক অসমানতাৰ মর্যাদাৰ পৰা মুক্তি কৰিবৰ বাবে এক উদ্ধাৰকাৰী পৰিণাম । সেই কাৰণে সমাজত বাস কৰা মাহাৰ জাতিয়ে আন মানুহৰ

দৰেই একে মর্য্যদা লাভ কৰিব। **ডুৰখেইম এইটো** স্পষ্টভাৱে কৈছিলে যে সমাজৰ এই বিশেষ প্রকৃতি পৰিপূর্ণ হ'ব কেৱল তেতিয়াহে, যেতিয়া সমাজত বসবাস কৰা মানুহে সমাজৰ মুক্ত প্রকৃতিক সমানে উপভোগ কৰিব, অন্যথা ইয়াৰ প্রকৃতিৰ দ্বাৰা লাভ কৰা সমাজৰ এই বিশেষ পদটো সন্দেজনক হৈ পৰিব। যদি ইয়াক সমাজত অনুসৰণ কৰা হয় তেতিয়া মাহাৰ জাতি অস্পশ্যতাৰ পৰা মুক্ত হ'ব পাৰিব আৰু অৱশেষত তেওঁলোকে আনে উপভোগ কৰাৰ দৰেই মর্য্যাদা লাভ কৰিব।

গুৰুত্বপূর্ণ প্রশ্নটো হৈছেঃ কর্মবোৰ শুদ্ধভাৱে আত্মিক (অর্থাৎ সম্পূর্ণৰূপে আত্মাভিমুখী) হ'ব পাৰেনে? ডুৰখেইমে কৈছিল যে "They cannot, self interest is logically district from moral conduct." Giddens Anthony, Durkheim, William Collins sons & Co. Ltd. Glassow 1978 P.63) আমি অনুভৱ কৰিব পাৰো যে যদিও গান্ধীয়ে ব্যাখ্যা কৰাৰ দৰে হিন্দু ধর্ম আছিল 'শ্রমৰ বিভাজন' (Division of labour), হিন্দু ধর্ম শ্রমৰ বিভাজনৰ পৰা জাতিৰ বিভাজনলৈ বিপথগামী হৈছিল আৰু নীতি বিৰুদ্ধে হৈ পৰিছিল । এই কথা উল্লেখ কৰিবই লাগিব যে, অহংবাদ আৰু নৈতিক চৰিত্র পৃথক আৰু সঞ্চিত সম্ভাৱনীয় প্রতিবন্ধকত থাকে। (Egoism and moral character are discrete and in chronic potential opposition) (Giddens, Authority William, Durkheim, William Collins Sons & Co. Ltd. Glassow, 1978 P.63) সেয়ে এনে এক পৰিস্থিতিৰ উদয় হয় যে আম্বেদকাৰৰ নেতৃত্বত মাহাৰসকলে হিন্দু সমাজক পৰিত্যাগ কৰাত ইচ্ছুক আছিল। এইদৰেই নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ সাধাৰণ ৰীতি আছিল যে তেওঁলোক হিন্দু সমাজত প্রচলিত অহংবাদ আৰু অনৈতিক চৰিত্রৰ পৰা হাত সৰাৰ অর্থত নৰকৰ পৰা স্বাধীন হৈছিল।

হিন্দু সমাজত থকা অস্পৃশ্যতাৰ ধাৰণাটো বৈষম্যমূলক আচৰণলৈ অগ্রসৰ হয়। গান্ধীয়ে ইয়াক 'শ্রমৰ বিভাজন' ৰূপে ব্যাখ্যা কৰিছিল। এইটো ক'ব পৰা যায় যে হিন্দু ধর্মত কিছুমান অহংবাদী নাইবা স্বার্থপৰ মানুহে তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত লাভালাভ পৰিপূর্ণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে কিছুমান মানুহক অস্পৃশ্য হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে আৰু যিয়ে ইয়াৰ পৰিৱর্তে হিন্দু ধর্মত বৈষম্য সৃষ্টি কৰে। এই মতটোৱে নির্দেশ কৰে যে অহংবাদ আৰু নৈতিক চৰিত্রবোৰ পৃথক আৰু স্পষ্ট। আমি এজন মানুহৰ অহংবাদী স্বভাৱৰ দ্বাৰা তেওঁৰ নৈতিকতা নির্ণয় কৰিব নোৱাৰো। ঠিক সেইদৰে এজন মানুহৰ নৈতিক স্বভাৱৰ পৰা আমি তেওঁৰ অহংবাদী অভিপ্রায়কো নির্ণয় কৰিব নোৱাৰো । সেইবাবে, সিহঁত পৰস্পৰ পৰিপূৰক নহয়। সেই কাৰণে এই কথা ক'ব পৰা যায় যে বৈষম্যৰ পৰা সমতাৰ মর্য্যদালৈ দুখীয়া আৰু নীচ জাতি বিশেষকৈ মাহাৰ জাতিৰ উন্নতিকৰণৰ ক্ষেত্রত ডুৰখেইম আৰু আম্বেদকাৰ দুয়োৰে মাজত কেতবোৰ সামঞ্জস্য আছে। এই সন্দর্ভত ডুৰখেইমে মানুহৰ মুক্ত প্রকৃতিটো আঙুলিয়াই দিছে, আনহাতে আম্বেদকাৰে সমতাৰ মর্য্যাদা, যি হিন্দু সমাজত নাছিল, তাক পাবলৈ মাহাৰ জাতিৰ লোকসকলক হিন্দু ধর্মৰ পৰা বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰকৰণ

হোৱা প্রক্রিয়াটোৰ ওপৰত জোৰ দিছিল। সেয়েহে এই মত আগবঢ়াব পৰা যায় যে মাহাৰ জাতিৰ লোকসকল বি. আৰ আম্বেদকাৰৰ মার্গ প্রদর্শনৰ দ্বাৰা অস্পৃশ্যতাৰ বান্ধোনৰ পৰা মুক্ত হৈছিল। হিন্দু ধর্মৰ কবলৰ পৰা ওলাই আহি মাহাৰ জাতিৰ লোকসকলে এটা নতুন ধর্ম গ্রহণ কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰিছিল, যি মূলতঃ নৈতিক বিধি বিধানৰ আটাইতকৈ উচ্চ স্তৰৰ সৈতে সম্পর্কযুক্ত। তেওঁলোকৰ প্রধান উদ্দেশ্য আছিল 'এক নিজাবৰীয়া আৰু সন্তুষ্টিকাৰী অভিজ্ঞতা' বিচাৰি উলিওৱা।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রঃ১২ আম্বেদকাৰ আৰু গান্ধীৰ মাজত থকা প্রধান পার্থক্যসমূহ কি কি?

(উত্তৰ প্রায় ৮০ টা শব্দৰ ভিতৰত দিব)

.....

.....

.....

প্রঃ১৩ তলৰ শ্রেণীৰ লোকসকলৰ উন্নতিকৰণৰ ক্ষেত্রত আম্বেদকাৰে জোৰ দিয়া তিনিটা মূল দিশ কি আছিল?

.....

.....

.....

প্রঃ১৪ নব্য বৌদ্ধ ধর্মত কোনখন গ্রন্থক বাইবেল হিচাপে ধৰা হয়?

.....

.....

প্রঃ১৫ আম্বেদকাৰৰ গ্রন্থ 'Buddha and His dhamma' ৰ লক্ষ্য কি আছিল?

.....

.....

.....

প্রঃ১৬ তলৰ বক্তব্যসমূহ সত্য নে অসত্য উল্লেখ কৰক-

ক) দৰিদ্রতাও মাহাৰ জাতিৰ উন্নতিকৰণৰ মূল বাধাসমূহৰ মাজৰ এটা। (সত্য /অসত্য)

খ) নব্য বৌদ্ধধর্ম সামাজিক কল্যাণৰ এক আন্দোলন। (সত্য /অসত্য)

গ) আম্বেদকাৰে নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ ধাৰণাটো পৰিচয় কৰাইছিল। (সত্য /অসত্য)

প্রঃ১৭ খালী ঠাই পুৰ কৰক-

ক) আম্বেদকাৰে তেওঁৰ গ্রন্থ 'Buddha and His Dhamma' অত কৈছে যে নৈতিকতাই ঈশ্বৰ, ---------নৈতিকতা।

খ) Buddha and His Dhamma হৈছে নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ --------।

চিন্তা চর্চা কৰক ঃ ১২.২

- নব্য বৌদ্ধ ধর্মই হিন্দু সমাজত প্রচলিত সামাজিক বৈষম্যক উভালি পেলোৱাত সক্ষম হৈছিল? আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

- আপুনি মানি লয়নে যে নব্য বৌদ্ধ ধর্মত নীতি বিভাজনে প্রধান ভূমিকা গ্রহণ কৰিছে?

.....

.....

.....

১২.৯ বৌদ্ধ ধর্মত আম্বেদকাৰৰ সংকল্পসমূহ

আম্বেদকাৰে ২২ টা সংকল্পৰ পৰামর্শ আগবঢ়াইছিল আৰু মহৎ অষ্টাঙ্গীক মার্গক ইয়াৰ অধীনত ৰাখিছিল। পাঁচটা উপলব্ধি (Percepts) আৰু দহ টা পৰিমিত্ত (Parimittas) ও নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ গুৰুত্বপূর্ণ মত সম্বন্ধীয় বিশ্বাস।

- **মহৎ অষ্টাঙ্গীক মার্গ (Noble Eight Fold Path):**

১) সম্যক বিশ্বাস (Right belief)

২) সম্যক চিন্তা আৰু সম্যক লক্ষ্য (Right thought & right aims)

৩) সম্যক বাক্ (Right speech)

৪) সম্যক আচৰণ (Right conduct)

৫) সম্যক জীৱন (Right livelihood)

৬) সম্যক প্রচেষ্টা (Right effort)

৭) সম্যক মনোযোগ (Right mindfullness)

৮) সম্যক ধ্যান (Right meditation)

• পাঁচ (৫) উপলব্ধি (5 Percepts)

১) জীৱৰ অনিষ্টৰ পৰা আঁতৰত থাকিম

২) নিদিয়া বস্তুটো লোৱাৰ পৰা মই দূৰত থাকিম।

৩) মই যৌন ব্যভিচাৰৰ পৰা আঁতৰত থাকিম।

৪) মই মিছা কথাৰ পৰা বিৰত থাকিম।

৫) মই মাদক দ্রব্য আৰু পানীয়ৰ লগত জড়িত হোৱাৰ পৰা বিৰত থাকিম।

• দহ (১০) পৰিমিত্ত ঃ (5 parimittas) :

১) শীল (sila-moral temparament)

২) দান (Dana-the giving, charity)

৩) উপেক্ষা (detachment)

৪) পার্থিৱ সুখক অস্বীকাৰ (renunciation of worldly pleasure)

৫) বীৰ (vir- right endeavour)

৬) ক্লান্তি (Kanti- forbarence)

৭) সত্য (Succa- truth)

৮) অধিষ্ঠান (Adhisthana -right determination)

৯) কৰুণা (Karuna-loving determination)

১০) মৈত্রী (Maitri- Extending fellow feeling to all friend or foe)

তিনি শৰণ বা নিষেধ (3 refuses) :

ত্রিশৰণ নাইবা তিনি নিষেধ সমগ্র বিশ্বতে নব্য বৌদ্ধ ধর্মক বৌদ্ধ ধর্মীয় ভাতৃত্ববোধৰ সৈতে বান্ধি পেলাইছে। সেয়া হ'ল—

১। বুদ্ধৰ শৰণাগত

২। ধর্মৰ শৰণাগত

৩। সংঘৰ শৰণাগত

তৃতীয় শৰণ, অর্থাৎ 'সংঘৰ শৰণ' লোৱাটো বর্তমান কালত নব্য বৌদ্ধ ধর্মীসকলৰ বাবে এক অর্থহীন কথা। তথাপিও, এজন নব্য বৌদ্ধ ধর্মীয়ে বৌদ্ধ ধর্মত পৰম্পৰাৰ সৈতে মিলিত হ'বলৈ আৰু এক উৎসাহপূর্ণ আশা যে নব্য বৌদ্ধিক সংঘ এক সত্য হৈ পৰিব- দুয়োৰে বাবে এই শৰণ গ্রহণ কৰে।

• ২২ টা সংকল্প (The twenty two vows)

বৌদ্ধ ধর্মাৱলম্বীসকলৰ বিশ্বৰ সংযুক্ত ৰাজ্যৰ গাঁথনিৰ ভিতৰত নব্য বৌদ্ধ ধর্মীসকলৰ সন্দর্ভত পৃথক পৰিচয় পাবলৈ হিন্দু ধর্মৰ পৰা বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰকৰণৰ বাবে আম্বেদকাৰে

২২ টা সংকল্পৰ পৰামর্শ দিছিল। ই অতুলনীয় এই অর্থত যে ভাৰতীয় গাঁঠনিৰ ভিতৰতে ইয়াৰ পৰামর্শ দিছিল।

১। মই ব্রহ্মা, বিষ্ণু আৰু মহেশ্বৰক ঈশ্বৰ ৰূপে স্বীকাৰ নকৰো আৰু তেওঁলোকৰ পূজাও নকৰো।

২। মই ঈশ্বৰ ৰূপে ৰাম আৰু শ্রীকৃষ্ণক নামানো আৰু তেওঁলোকৰ পূজাও নকৰো।

৩। মই ঈশ্বৰ ৰূপে গৌৰী আৰু গণপতিক স্বীকাৰ নকৰো আৰু তেওঁলোকৰ পূজা নকৰো।

৪। মই ঈশ্বৰৰ অৱতাৰৰ মতবাদত বিশ্বাস নকৰো।

৫। মই বুদ্ধক বিষ্ণুৰ অৱতাৰ ৰূপে গ্রহণ নকৰো।

৬। মই মোৰ পুর্বপুৰুষৰ শ্রাদ্ধ-বিধি সম্পন্ন নকৰো আৰু ভগৱানলৈ নৈবদ্যও আগনবঢ়াও।

৭। মই এনে কোনো কাম নকৰো যিয়ে বৌদ্ধ ধর্মত ব্যাঘাত হানে।

৮। মই ব্রাহ্মণ সংস্থাৰ জৰিয়তে কোনো ধৰণৰ ধর্মীয় ক্রিয়াকাণ্ড সম্পন নকৰো।

৯। মই এই নীতিত বিশ্বাস কৰো যে সকলো মানুহ সমান।

১০। মই সমতা প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ আহোপুৰুষার্থ কৰিম।

১১। মই বুদ্ধৰ চাৰি আর্য সত্য অনুসৰণ কৰিম.

১২। মই বুদ্ধৰ দ্বাৰা বর্ণিত দহ পৰিমিত্তক মানি চলিম।

১৩। মই সকলো জীৱৰ প্রতি দয়াশীল হ'ম আৰু সিহঁতক অতি যত্নেৰে পালন কৰিব।

১৪। মই চোৰ নকৰো।

১৫। মই মিছা নকওঁ।

১৬। মই ব্যভিচাৰিতা নকৰো।

১৭। মই পানীয় গ্রহণ নকৰো।

১৮। মই বুদ্ধৰ তিনিটা নীতি অর্থাৎ জ্ঞান, শীল আৰু কৰুণাৰ মতে জীৱন অতিবাহিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিম।

১৯। মই ইয়াৰ দ্বাৰা মোৰ আগৰ ধর্ম হিন্দু ধর্মক প্রত্যাখ্যান কৰিছো, যি মানুহৰ প্রগতিৰ বাবে ক্ষতিকাৰক, যিয়ে মানুহ আৰু মানুহৰ মাজত পার্থক্য কৰে আৰু বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰিছো।

২০। মই সম্পূর্ণৰূপে বিশ্বাস কৰো যে বৌদ্ধ ধর্ম সদ্ ধর্ম।

২১। মই বিশ্বাস কৰো যে মোৰ এতিয়া পুনর্জন্ম হৈছে।

২২। ইয়াৰ পিছত বুদ্ধৰ ধর্ম অনুসৰি মই নিজকে পৰিচালিত কৰিবলৈ প্রতিজ্ঞা কৰিছো।

অস্তিত্বশীল বৌদ্ধ ধর্মীয় ধর্মমতসমূহৰ বাহিৰেও, আম্বেদকাৰৰ দ্বাৰা নিৰূপিত ২২ সংকল্পক নব্য বৌদ্ধ ধর্মক সমৃদ্ধিশালী কৰিবৰ বাবে মানুহৰ ধর্মান্তৰকৰণৰ সন্দর্ভত গুৰুত্বপূর্ণ অংশ হিচাপে ধৰা হয়।

আম্বেদকাৰে হিন্দু সমাজৰ অমঙ্গলসমূহক প্রতিবাদ কৰিবলৈ এইবোৰ সংকল্প প্রকাশ কৰিছিল। এইবোৰ সংকল্পৰ মাজেৰে আমি নিৰূপিত সংকল্পবোৰৰ গভীৰ অর্থ বুজিব পাৰিম।

প্রথম পাঁচটা সংকল্পই হিন্দু দেৱ-দেৱীসকলক অস্বীকাৰ কৰিছে। হিন্দু ধর্মৰ বিশ্বাসবোৰক অগ্রাহ্য কৰি আম্বেদকাৰে মানুহক অনুভৱ কৰাইছে যে নব্য বৌদ্ধ ধর্মই কোনোপধ্যে হিন্দু বিশ্বাস আৰু ধর্মমতৰ লগত সম্পর্ক নাৰাখে। অষ্টম সংকল্পটোৱে নির্দেশ কৰে যে বৌদ্ধ ধর্মই এনে কোনো ধৰণৰ ধর্ম কর্মক সন্মতি নিদিয়ে, যাৰ বাবে পুৰোহিতালী হিন্দু ধর্মৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ আৰু অবিচ্ছেদ্য অংগ হৈ পৰিছে। সেইকাৰণে এই কথা ক'ব পাৰি যে প্রথম পাঁচটা আৰু অষ্টম সংকল্পই হিন্দু ধর্মৰ পৰা মাহাৰ সকলৰ সম্পূর্ণ সম্পর্কহীনতাক চিহ্নিত কৰে।

ষষ্ঠ সংকল্পটোৱে দেখুওৱাই যে বৌদ্ধ ধর্মই আত্মাৰ পুনর্জন্ম গ্রহণক স্বীকাৰ নকৰে। হিন্দু বিশ্বাস অনুসৰি আত্মা অমৰ। এজন মানুহ মৃত্যুৰ পাছত আত্মাটোৱে আন এক শৰীৰত প্রৱেশ কৰে আৰু এটা শৰীৰৰ পৰা আন এটা শৰীৰলৈ ই চক্রাকাৰ গতিত অহা যোৱা কৰি থাকে। কিন্তু বুদ্ধই পৰিনির্বানত বিশ্বাস কৰে । ইয়াৰ অর্থ সমূদায় বিলুপ্তি নাইবা নুমাই যোৱা। আত্মা বুলি একো নাই আৰু সেইবাবে এই আত্মাৰ কোনো পুনর্জন্মও নাই। ২১ নং সংকল্পটোৱে বৌদ্ধ ধর্মৰ এক নতুন প্রকাৰ অন্তর্ভুক্ত কৰিছে আৰু তাক নব্য বৌদ্ধ ধর্ম ৰূপে জনা যায়।

৯ আৰু ১০ নং সংকল্পই সমানতাৰ নীতিক নির্দেশ কৰিছে। অজাতিসকল বিশেষকৈ মাহাৰ জাতিয়ে সমানতাৰ মর্য্যাদা বিচাৰিছিল আৰু তেওঁলোকে অৱশেষত বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰি সমতাৰ মর্য্যাদা লাভ কৰিছিল। বৌদ্ধ ধর্মত মানুহক সমান ব্যৱহাৰ কৰিছিল আৰু সেইকাৰণে, বৌদ্ধ ধর্মই সমান মর্য্যদা লাভ কৰিবলৈ এক নতুন ভেটি আগবঢ়াইছে। সেইকাৰণে নব্য বৌদ্ধ ধর্মই বঞ্চিত শ্রেণীৰ সমান মর্য্যাদা আগবঢ়াই সমানতা প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ প্রয়াস কৰিছে।

১৩ আৰু ১৭ নম্বৰ সংকল্পই সমাজত সামাজিক নীতি বিজ্ঞানৰ গুৰুত্বটো প্রকাৰান্তেৰে বুজাইছে। সেই কাৰণে তেওঁ ধৈর্য্যশীল, চোৰ নকৰা, মিছা নকোৱা আৰু পানীয় গ্রহণ নকৰাৰ আদি বাক্যাংশবোৰ অন্তর্ভুক্ত কৰিছে।

১৮ নং সংকল্পটোৱে বৌদ্ধ ধর্মৰ তিনিটা নীতি প্রজ্ঞা, শীল আৰু কৰুণাৰ নির্দেশ দিছে.

১৯ নং সংকল্পটোৱে হিন্দু ধর্মৰ প্রত্যাখান আৰু বৌদ্ধধর্মৰ গ্রহণক নির্দেশ কৰিছে।

বাকী থকা ২০, ১১, ১২, ২২ আৰু ৭ নং সংকল্পকেইটাও নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ বাবে সমানে গুৰুত্বপূর্ণ। মাহাৰ জাতিৰ ধর্মান্তৰকৰণৰ সময়ছোৱাত এই সংকল্পকেইটাই এক ভাল জীৱন অতিবাহিত কৰিবলৈ মূল্যবান আৰু গুৰুত্বপূর্ণ উপায় প্রদান কৰিছিল। এই সংকল্পকেইটাই নব্য বৌদ্ধধর্মী লোকসকলক এক পৃথক পৰিচয় আগবঢ়াইছিল। সেইকাৰণে, এই কথা ক'ব পৰা যায় যে নব্যয়ান বা ভীমযান নাইবা নব্য বৌদ্ধ ধর্ম এক সৰল আৰু পোনপটীয়া বিশ্বাস।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রঃ ১৮ নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ বাবে আম্বেদকাৰে কেইটা সংকল্প নিৰূপন কৰিছিল?

.....

.....

প্রঃ ১৯ নব্য বৌদ্ধ ধর্মত দেখিবলৈ পোৱা পাঁচটা উপলব্ধি কি কি?

.....

.....

প্রঃ ২০. ২২ টা সংকল্পৰ ভিতৰত মাত্র তিনিটা সংকল্প উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রঃ ২১ 'পৰিনির্বান' বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

প্রঃ ২২ আম্বেদকাৰে নিৰূপন কৰা ১৮ নং সংকল্পত দেখিবলৈ পোৱা তিনিটা নীতি কি কি?

.....

.....

প্রঃ ২৩ তলৰ বক্তব্য কেইটা সত্য নে অসত্য উল্লেখ কৰক।

ক) নব্য বৌদ্ধ ধর্মই হিন্দু বিশ্বাস আৰু মতসমূহৰ লগত সম্পর্ক নাৰাখে। (সত্য /অসত্য)

খ) আম্বেদকাৰৰ দ্বাৰা নিৰূপিত ৯ নং আৰু ১০ নং সংকল্পই সাম্যৰ নীতিৰ বিষয়ে কয়। (সত্য/ অসত্য)

চিন্তা চর্চা কৰক ঃ ১২.৩

নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ এজন অনুগামী হ'বলৈ নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ বাবে আম্বেদকাৰে নিৰূপন কৰা সংকল্পসমূহ যথেষ্ট হয়নে? আপুনি কি ভাবে? আলোচনা কৰক।

উত্তৰ ঃ .....

১২.১০ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ।

- আম্বেদকাৰৰ দ্বাৰা উত্থাপিত নব্য বৌদ্ধ ধর্ম এক বৈপ্লৱিক সামাজিক আন্দোলন। ই তল শ্রেণীৰ মাহাৰ জাতিৰ উন্নতিকৰণৰ সৈতে জড়িত। ই জাতি-ধর্ম-বর্ণ নির্বিশেষে আত্মসন্মান, সামাজিক সমতা আৰু ন্যায়ৰ হকেও এক আন্দোলন।
- বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰিত হোৱা এজন লোকে বক্তব্য কৰে যে যদি বুদ্ধ পৃথিৱীৰ মার্গ প্রদর্শক, তেন্তে বাবা চাহেবো মাহাৰসকলৰ মার্গ প্রদর্শক। সেই কাৰণেই আম্বেদকাৰ এতিয়াও মাহাৰ জাতিৰ দ্বাৰা পূজিত। সেয়ে, বৌদ্ধ ধর্মই আম্বেদকাৰৰ নেতৃত্বৰ অধীনত বিশেষকৈ মাহাৰ জাতিৰ বাবে আৰু সাধাৰণতে আনৰ বাবে এটা নতুন ৰূপ গ্রহণ কৰিছে, যি হৈছে নব্য বৌদ্ধ ধর্ম।
- বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰ হোৱা নতুন লোকসকলৰ বাবে নব্য বৌদ্ধ ধর্মক এক চালিকা শক্তি ৰূপে গণ্য কৰা হয়। সেই কাৰণে এই কথা ক 'ব পৰা যায় যে হিন্দুধর্ম ত্যাগ কৰি বৌদ্ধধর্মত যে কোনো জাতিবাদ বা অস্পৃশ্যতা থাকিব নোৱাৰে, ইয়াক উদাৰভাৱে স্থাপন কৰাৰ হেতু আম্বেদকাৰৰ পিছৰ কালছোৱাত ভাৰতত এই পৰম্পৰা নাইবা নতুন ধর্মীয় আন্দোলনে প্রসাৰতা লাভ কৰিছিল। এই কাৰণেই ইয়াত কোনো সন্দেহ নাই যে ই বৌদ্ধ ধর্মত নিহিত থকা এক প্রামাণিক চালিকা শক্তি।
- ধর্মৰ প্রতি আম্বেদকাৰৰ এক গভীৰ শ্রদ্ধা আছিল। তেওঁৰ মতে ধর্মই এক অর্থপূর্ণ জীৱনৰ নির্দেশ দিয়ে। এজন ধর্মীয় লোক হিচাপে তেওঁ জীৱনত ধর্মৰ গুৰুত্বক স্বীকাৰ কৰিছিল আৰু তেওঁ ধর্মৰ এক পৰিসৰৰ ভিতৰত এক অর্থপূর্ণ জীৱন অতিবাহিত কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। ধর্মই স্বাধীনতাৰ সমতা আৰু ন্যায়ৰ মূল্যক দৃঢ় কৰে।
- আম্বেদকাৰৰ মতে ধর্মৰ প্রধান উদ্দেশ্য হ'ল আত্মাৰ তৃপ্তি আৰু নব্য বৌদ্ধ ধর্ম ধর্মৰ এক নতুন দিশ, এই উদ্দেশ্যৰ বর্হিভুত নহয়।
- মাহাৰ জাতিয়ে বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰি সকলোৰে বাবে সমতা নিশ্চিত কৰিছিল আৰু হিন্দু বর্ণবাদৰ বান্ধোনৰ পৰা মুক্ত হৈছিল।
- সাধাৰণতে সামাজিক স্তৰসমূহক বিধি বিধানেৰে বান্ধি পেলোৱা আৰু অজাতিসকলক তলৰ স্তৰত ৰখাৰ বাবেও আম্বেদকাৰে মনুক আক্রমণ কৰিছিল। স্ত্রী জাতিক অস্তিত্ববিহীন শ্রেণীত ৰখাৰ বাবেও আম্বেদকাৰে মনুক সমালোচনা কৰিছিল।
- আম্বেদকাৰে তেওঁৰ গ্রন্থ 'Rise and Fall of Hindu Women ' অত উল্লেখ কৰিছিল কেনেকৈ বুদ্ধ মহিলা সকলৰ প্রতি উদাৰ আছিল আৰু কেনেকৈ তেওঁ মহিলাসকলক

সমান সন্মান দিছিল। তেওঁ আঙুলিয়াই দিছিল যে বুদ্ধই মহিলাসকলক ভিক্ষুনী হ'বলৈ অনুমতি দিছিল, তেওঁলোক মূলতঃ ব্রাহ্মনেই হওঁক নাইবা শূদ্রই হওঁক।

- আম্বেদকাৰে এখন সমাজ য'ত কোনো জাতিভেদ নাথাকিব আৰু প্রত্যেককে সমান ৰূপে ধৰা যাব, তেনে এক সমাজৰ কথা চিন্তা কৰিছিল। অস্পৃস্যতা নির্মুলকৰন হৈছে আম্বেদকাৰৰ আটাইতকৈ উচ্চ প্রাধান্য উদ্দেশ্য।
- আম্বেদকাৰ এজন বাস্তৱবাদী (Realist) য়েই নাছিল, এজন প্রয়োগ বাদী (Pragmatist) ও আছিল এই অর্থত যে তেওঁ সংগ্রামৰ মাজেৰে তল শ্রেণী মানুহক নকৈ গঢ় দিব বিচাৰিছিল। আনহাতে গান্ধী আছিল প্রকৃত আদর্শবাদী (Idealist) , এই অর্থত যে তেওঁ অজাতি বা নীচ জাতিৰ সংস্কাৰ কৰিব বিচাৰিছিল অন্তৰ নাইবা ভাবভী পৰিৱর্তনৰ মাজেৰে, সংগ্রামেৰে নহয়।
- হিন্দুধর্মৰ গাঁথনিৰ পৰা এজন বর্ণহীন ব্যক্তি হোৱাৰ বাবে বৌদ্ধধর্মলৈ ধর্মান্তৰ হ'বলৈ আম্বেদকাৰে মানুহক আহ্বান জনাইছিল। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে, মাহাৰ জাতিযে হিন্দুধর্ম পৰিত্যাগ কৰি সামাজিক মর্য্যাদা লাভ কৰিছিল। কিন্তু গান্ধীয়ে হিন্দুধর্মৰ গাঁথনিৰ পৰা অস্পশ্যতা নাইকিয়া কৰাৰ কথা ভাবিছিল।
- আম্বেদকাৰে অনুভৱ কৰিছিল যে দৰিদ্রতা তলশ্রেণীৰ উন্নতিৰ পথত থকা হোঙাৰবোৰৰ মাজৰ এটা। তেওঁ মাহাৰ জাতিৰ উন্নতিৰ বাবে শিক্ষাৰ ওপৰতো জোৰ দিছিল ।
- নব্য-বৌদ্ধধর্ম জীৱনৰ পথ নাইবা জীৱনৰ আকাৰ। ইয়াৰোপৰি, ই সামাজিক আন্দোলন। আম্বেদকাৰে সমাজৰ পিচপৰা শ্রেণীৰ অধিকাৰ, বিশেষকৈ সামাজিক স্থান আদিৰ ক্ষেত্রত তেওঁলোকক পুনর্জাগ্রত কৰিবলৈ বৌদ্ধধর্মক আঁকোৱালী লোৱাত জোৰ দিছিল।
- নব্য-বৌদ্ধধর্মই মাত্র কেইটামান শাস্ত্রব্যৱস্থা, যাক বৌদ্ধধর্মক এক ধর্ম ৰূপে ল'বলৈ উপকাৰজনক বুলি ধৰা হয়, তাক জাৰি কৰি সমাজৰ এক নতুন ৰূপৰেখা প্রদান কৰিছিল।
- নব্য-বৌদ্ধধর্মই এক আন্দোলন ৰূপে ধর্মান্তৰীত হোৱা মাহাৰসকলক এক পৰিচয় প্রদান কৰিছিল। আম্বেদকাৰে বৌদ্ধ ধর্মক সহজ ৰূপ দিছিল আৰু যাক নব্য বৌদ্ধ ধর্ম নামেৰে জনা গৈছিল।
- নব্য-বৌদ্ধধর্মৰ আন্দোলনত সমাজৰ নিম্ন শ্রেণীৰ এক উদ্যম বুলি ভাবা হৈছিল, যাৰ পিছত দলিত আন্দোলনৰ সূচনা হৈছিল। আম্বেদকাৰৰ বাবে নৈতিকতাই হৈছে ধর্মৰ শেষ সত্য (আৰু বৌদ্ধ ধর্মৰ ওপৰত তেওঁৰ বিশ্বাস) এখন ভাল সমাজ গঠনেই হৈছে নৈতিক ক্রিয়াৰ মূল উদ্দেশ্য। নৈতিকতা নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ সাৰমর্ম। নব্য বৌদ্ধ ধর্মই মূলতঃ নৈতিক বিধিৰ উচ্চতম মানৰ সৈতে জড়িত।

১২.১১ অধিক জানিবলৈ

Pandyan, David. 2009. *Dr. B.R. Ambedkar and the Dynamics of Neo-Buddhism*. Gyan Publishing House

Rodringues, Valerian. (ed.) 2002. *The Essential Writings of B.R. Ambedkar*. Oxford University Press

Naik C.D. 2003. *Thoughts and Philosophy of Dr. B.R. Ambedkar*. Sarup & Sons. New Delhi

Naik, C.D. 2009. *Ambedkar's Prespective on Buddhism and other Religions*. Kalpaz Publications. New Delhi

১২.১২ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্র ঃ উঃ গান্ধী

২ নং প্র ঃ উঃ মাহাৰ

৩ নং প্র ঃ উঃ আম্বেদকাৰ

৪ নং প্র ঃ উঃ ধর্মৰ মূল উদ্দেশ্য আত্মিক সন্তুষ্টি

৫ নং প্র ঃ উঃ আম্বেদকাৰ আৰু তেওঁৰ অনুগামীসকলে সামাজিক ৰাজনৈতিক ভিত্তিত বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰীত হৈছিল। তেওঁ ভাবিছিল যে, যদি তেওঁলোকে হিন্দু ধর্মত অস্পৃশ্য হৈ ৰয়, তেন্তে তেওঁলোকে সাধাৰণতে উদ্‌গতি সাধিব আৰু বিশেষতঃ আত্মবিকাশ কৰিব নোৱাৰিব। সেইবাবে, তেওঁ হিন্দুধর্ম ত্যাগ কৰি বৌদ্ধ ধর্ম গ্রহণ কৰিবলৈ মাহাৰ জাতিৰ লোকসকলৰ ওপৰত জোৰ দিছিল। এইকাৰণেই তেওঁ মত আগবঢ়াইছিল যে পিচপৰা শ্রেণীটোৰ অধিকাৰসমূহৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে বৌদ্ধ ধর্মই আটাইতকৈ উৎকৃষ্ট ধর্ম।

৬ নং প্রঃ উঃ (ক) সত্য (খ) সত্য (গ) সত্য (ঘ) সত্য (ঙ) সত্য
(চ) সত্য (ছ) সত্য (জ) সত্য।

৭নং প্রঃ উঃ হয়। বৌদ্ধ ধর্মৰ দৰে নব্য বৌদ্ধধর্মৱো ঈশ্বৰ আদিৰ দৰে ঐশ্বৰিক সত্তাত বিশ্বাস কৰা নাছিল আৰু ই কোনো ধৰণৰ পূজা নাইবা নৈবেদ্যৰ নির্দেশ দিয়া নাছিল।

৮ প্রঃউঃ আম্বেদকাৰৰ মতে হিন্দু ধর্মৰ পৰা বৌদ্ধধর্মলৈকে হোৱা ধর্মান্তকৰণৰ প্রধান উদ্দেশ্য আছিল হিন্দু ধর্মৰ কঠোৰ বান্ধোনৰ পৰা মানুহক স্বাধীন কৰা, যাতে তেওঁলোকে সম-মর্যাদা আৰু ন্যায় পাব পাৰে।

৯ নং প্রঃ উঃ বুদ্ধ আৰু তেওঁৰ ধর্ম্ম।

১০ নং প্রঃ উঃ আম্বেদকাৰে মনুক মহিলাসকলক এক অস্তিত্ববিহীন স্থান দিয়াৰ বাবে সমালোচনা কৰিছিল। তেওঁ তেওঁৰ এই 'Rise and Fall of Hindu Women' অত উল্লেখ কৰে যে যদিও ভাৰতত পৌৰাণিক যুগত মহিলাসকলে গুৰু আৰু পূজা-পার্বনৰ অংশীদাৰৰ দৰে উচ্চ স্থান উপভোগ কৰিছিল, তথাপিও আনকি এগৰাকী ব্রাহ্মণ মহিলাৰো কোনো মর্য্যাদা নাছিল। আনকি ৰজাৰ দ্বাৰাও তেওঁলোকে সন্মান পাইছিল। তেওঁ কয় যে মনুৰ আইন-কানুনক মহিলাসকলৰ নৈতিক অধোগতিৰ কাৰণসমূহৰ ভিতৰত এটা বুলি ধৰা হয়। শেষত আৰু একেবাৰে উর্দ্ধত তেওঁ তেওঁৰ গ্রন্থ 'Rise and Fall of Hindu Women'অত মন্তব্য কৰে কেনেকৈ বুদ্ধ মহিলাসকলৰ বাবে উদাৰ আছিল আৰু কেনেকৈ তেওঁ মহিলাসকলক সমান সন্মান প্রদান কৰিছিল।

১১ নং প্রঃ উঃ (ক) সত্য (খ) সত্য (গ) সত্য (ঘ) সত্য।

১২ নং প্রঃ উঃ আম্বেদকাৰ এজন প্রকৃত বাস্তৱবাদী আছিল এই অর্থত যে তলশ্রেণীৰ লোকসকলক সংগ্রামৰ মাজেদি সংস্কাৰ কৰিব বিচাৰিছিল। আনহাতে, গান্ধী আছিল এজন প্রকৃত ভাৱবাদী (Idealist) এই অর্থত যে তেওঁ তল শ্রেণীৰ মানুহক সংস্কাৰ কৰিব বিচাৰিছিল অন্তৰ নাইবা মনোভাৱৰ পৰিবর্তনৰ মাজেৰে, সংগ্রামৰ মাজেৰে নহয়। সেই কাৰণে আম্বেদকাৰে বৌদ্ধধর্মক আঁকোৱালি লৈছিল আৰু নব্য-বৌদ্ধধর্ম মাহাৰ জাতিৰ লগতে সমগ্র তলশ্রেণীৰ সামাজিক উদগতিৰ বাবে অনুঘটকৰ দৰে ক্রিয়া কৰিছিল।

১৩ নং প্র ঃ উঃ সামাজিক সমতা, ন্যায় আৰু সামাজিক অস্পৃশ্যতা।

১৪ নং প্র ঃ উঃ বুদ্ধ আৰু তেওঁৰ ধর্ম।

১৫ নং প্র ঃ উঃ সামাজিক সমতা আৰু বর্ণবিহীন সমাজ।

১৬ নং প্র ঃ উঃ (ক) সত্য (খ) সত্য।

১৭ নং প্র ঃ উঃ ঈশ্বৰ

১৮ নং প্র ঃ উঃ ২২ সংকল্প

১৯ নং প্র ঃ উঃ

(ক) জীৱৰ অনিষ্টৰ পৰা বিৰত থাকিম।

(খ) মোক নিদিয়া বস্তু গ্রহণ কৰাৰ পৰা বিৰত থাকিম।

(গ) মই যৌন ব্যভিচাৰৰ পৰা বিৰত থাকিম।

(ঘ) মই পানীয় আৰু মাদক দ্রব্য সেৱনৰ পৰা বিৰত থাকিম।

২০ নং প্র ঃ উঃ

ক) মই ব্রহ্মা, বিষ্ণু আৰু মহেশ্বৰক ঈশ্বৰ ৰূপে স্বীকাৰ নকৰো আৰু মই তেওঁলোকৰ পূজা অর্চনাও নকৰো।

খ) মই ৰাম আৰু শ্রীকৃষ্ণক ঈশ্বৰ ৰূপে স্বীকাৰ নকৰো আৰু তেওঁলোকৰ পূজা অর্চনাও নকৰো।

গ) মই গৌৰী আৰু গণপতিক ঈশ্বৰ ৰূপে নামানো আৰু তেওঁলোকৰ পূজা-পাতল নকৰো।

২১ নং প্র ঃ উঃ ই সম্পূর্ণ বিলুপ্তি নাইবা নুমাই যোৱাক বুজায়।

২২ নং প্র ঃ উঃ প্রজ্ঞা, শীল আৰু কৰুণা

২৩ নং প্র ঃ উঃ ক) সত্য খ) সত্য

১২.১৩ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) চমু প্রশ্নঃ

প্র ঃ ১ নব্য বৌদ্ধ ধর্ম বুলিলে কি বুজে?

প্র ঃ ২ নব্য বৌদ্ধ ধর্মৰ উদ্‌ভাৰক কোন?

প্র ঃ ৩ কোনে 'হৰিজন' শব্দটো আগবঢ়াইছে?

(খ) চমু প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতত উত্তৰ কৰিব)

প্র ঃ ১ 'পৰিনির্বান' বুলিলে কি বুজে?

প্র ঃ ২ নব্য বৌদ্ধধর্মক কিয় চালিকা শক্তি ৰূপে ধৰা হয়? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্র ঃ ৩ নব্য বৌদ্ধধর্মই কেনেকৈ মাহাৰসকলক এক নতুন ৰূপৰেখা প্রদান কৰিছিল? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্র ঃ ৪ নব্য বৌদ্ধধর্ম সমতা, অস্পৃশ্যতাৰ বিৰুদ্ধে এক সংগ্রাম বা আন্দোলন আছিল নে? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্র ঃ ৫ নব্য বৌদ্ধধর্মক সামাজিক উন্নীতকৰণ বিশেষকৈ মাহাৰসকলৰ বাবে এক অনুঘটক হিচাপে ধৰা হয়নে? চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০ শব্দৰ ভিতত উত্তৰ কৰিব)

প্র ঃ ১ নব্য বৌদ্ধধর্ম কি? আলোচনা কৰক।

প্র ঃ ২ নব্য বৌদ্ধধর্ম সামাজিক বৈষম্য, অস্পৃশ্যতা আৰু বর্ণবাদৰ বিৰুদ্ধে মাহাৰ জাতিৰ উন্নীতকৰণৰ বাবে এক চালিকা শক্তি হয়নে? আলোচনা কৰক।

প্র ঃ ৩ নব্য বৌদ্ধধর্ম বর্ণবাদ, অস্পৃশ্যতা আৰু বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে এক বিদ্রোহ হয়নে? আলোচনা কৰক।

প্র ঃ ৪ মাহাৰ জাতিক বৌদ্ধ ধর্মলৈ ধর্মান্তৰ কৰাৰ ক্ষেত্রত আম্বেদকাৰ কিমান দূৰ সক্ষম হৈছিল? ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰ ঃ ৫ নব্য বৌদ্ধধর্মই তলশ্ৰেণীৰ কল্যানৰ হকে এক অনুঘটকৰ কাম কৰিছিল নে? ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰ ঃ ৬ আম্বেদকাৰৰ মতে ধর্মৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য কি আছিল? আম্বেদকাৰৰ প্ৰসংগত আলোচনা কৰক।

প্ৰ ঃ ৭ বৌদ্ধধর্মলৈ ধর্মান্তকৰণৰ পিছত মাহাৰ জাতিয়ে সামাজিক মর্য্যাদা লাভ কৰিছিল নে? আলোচনা কৰক।

প্ৰ ঃ ৮ আম্বেদকাৰৰ দ্বাৰা নির্দ্ধাৰিত সংকল্প সমূহ কি কি? আলোচনা কৰক।

** *** **